

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA EKOLOGIK TARBIYANI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

*Surxondaryo viloyati pedagogik mahorat markazi
“Pedagogika, psixologiya va ta’lim texnologiyalari”*

kafedراسи katta o‘qituvchisi

Durmanova Gulchehra Dusiyarovna

Annotatsiya: Ushbu mavzuda maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish yo‘llari yoritilgan. Tadqiqotda bolalarda ekologik ong, ekologik madaniyat va tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish jarayonining pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilingan. Ekologik tarbiyani samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o‘yin faoliyati, kuzatish va amaliy mashg‘ulotlarning ahamiyati asoslab berilgan. Shuningdek, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish, ekologik ta’lim jarayonini tizimli va uzluksiz tashkil etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga mehr-muhabbat va ekologik ko‘nikmalarni rivojlantirishda samarali yondashuvlarni aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Ekologik tarbiya, maktabgacha ta’lim, ekologik madaniyat, ekologik ong, tabiatga munosabat, pedagogik texnologiyalar, o‘yin faoliyati, kuzatish, amaliy mashg‘ulotlar, tarbiyachi, ota-ona hamkorligi, ekologik ko‘nikmalar, barqaror rivojlanish.

Аннотация: Данная тема посвящена способам совершенствования экологического образования в дошкольных образовательных организациях. В исследовании анализируются педагогические и психологические основы процесса формирования у детей экологического сознания, экологической культуры и ответственного отношения к природе. Обосновывается важность современных педагогических технологий, игровых мероприятий,

наблюдения и практических упражнений в эффективной организации экологического образования. Также рассматриваются способы укрепления сотрудничества педагогов и родителей, а также систематическая и непрерывная организация процесса экологического образования. Результаты исследования позволяют выявить эффективные подходы к развитию любви к природе и экологических навыков у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: Экологическое образование, дошкольное образование, экологическая культура, экологическое сознание, отношение к природе, педагогические технологии, игровые мероприятия, наблюдение, практические упражнения, педагог, сотрудничество родителей, экологические навыки, устойчивое развитие.

Abstract: This topic covers ways to improve environmental education in preschool educational organizations. The study analyzes the pedagogical and psychological foundations of the process of forming ecological awareness, ecological culture and a responsible attitude towards nature in children. The importance of modern pedagogical technologies, game activities, observation and practical exercises in the effective organization of ecological education is substantiated. Also, ways to strengthen the cooperation of educators and parents, and to organize the ecological education process systematically and continuously are considered. The results of the study serve to identify effective approaches to developing love for nature and ecological skills in preschool children.

Keywords: Ecological education, preschool education, ecological culture, ecological awareness, attitude to nature, pedagogical technologies, game activities, observation, practical exercises, educator, parental cooperation, ecological skills, sustainable development.

KIRISH

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti bilan bir qatorda ekologik muammolar ham tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy

resurslarning kamayishi va iqlim o'zgarishlari insoniyat oldiga ekologik madaniyatni shakllantirish vazifasini qo'yimoqda. Shu boisdan yosh avlodni tabiatni asrashga yo'naltirilgan ongli, mas'uliyatli va ekologik madaniyatli shaxs sifatida tarbiyalash muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ekologik tarbiyani shakllantirishning dastlabki va eng muhim bosqichi hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda bolalarda tabiatga nisbatan dastlabki tasavvurlar, hissiy munosabat va axloqiy qadriyatlar shakllanadi. Bolalarning tabiiy qiziqishi, taqlid qilishga moyilligi va emotsional ta'sirchanligi ekologik tarbiyani samarali tashkil etish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Ekologik tarbiyani takomillashtirish zarurati shundaki, bolalarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish orqali kelajakda ekologik muammolarni anglay oladigan va ularni hal etishda faol ishtirok etadigan shaxslarni tarbiyalash mumkin. Shu nuqtayi nazardan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb hisoblanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi ekologik tarbiyaning samaradorligini oshirish, bolalarda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish hamda tarbiyaviy jarayonda innovatsion usullardan foydalanish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi — maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish yo'llarini o'rganish va samarali pedagogik usullarni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

- ekologik tarbiyaning nazariy asoslarini o'rganish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik ongni shakllantirish xususiyatlarini tahlil qilish;
- ekologik tarbiyani takomillashtirishda pedagogik texnologiyalarning o'rnini aniqlash;

- tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining ahamiyatini yoritish;
- samarali ekologik tarbiya usullarini ishlab chiqish.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, unda berilgan xulosalar va tavsiyalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiya jarayonini takomillashtirishda hamda bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirishda foydalanilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish yo'llarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, u pedagogika va psixologiya fanlarining zamonaviy ilmiy-nazariy yondashuvlariga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida bolalarda ekologik ong, ekologik madaniyat va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishning samarali yo'llari va pedagogik imkoniyatlari kompleks tarzda tahlil qilindi. Shu bilan birga, ekologik tarbiyani tashkil etishda tarbiyachi faoliyati, ota-onalar hamkorligi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni o'rganildi.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv, tizimli yondashuv hamda ta'lim-tarbiya jarayonining uzluksizligi va izchilligi tamoyillari tashkil etdi. Ushbu yondashuvlar ekologik tarbiyani faqat nazariy bilim berish emas, balki bolalarning amaliy faoliyati, hissiy tajribasi va kundalik hayoti bilan bog'liq holda shakllantirish zarurligini asoslab beradi. Shu bois tadqiqotda bolalarning yosh va individual psixologik xususiyatlari, bilish jarayonlarining rivojlanish darajasi hamda tabiatga bo'lgan hissiy munosabati alohida e'tiborga olindi.

Tadqiqot davomida nazariy va empirik usullar kompleks qo'llanildi. Nazariy jihatdan pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar o'rganildi, mavzuga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi hamda ekologik tarbiya bo'yicha mavjud konsepsiya va dasturlar chuqur tahlildan o'tkazildi. Olingan ma'lumotlar umumlashtirilib, ekologik tarbiyani takomillashtirishga doir nazariy xulosalar shakllantirildi.

Empirik bosqichda esa kuzatish, suhbat, so‘rovnoma, pedagogik tajriba va tahlil metodlaridan foydalanildi. Kuzatish jarayonida bolalarning tabiatga munosabati, ekologik faoliyatdagi ishtiroki va mashg‘ulotlardagi xulq-atvori o‘rganildi. Suhbatlar orqali tarbiyachilarning ekologik tarbiya bo‘yicha tajribasi va muammolari aniqlanib, ota-onalarning ekologik tarbiyaga munosabati tahlil qilindi. So‘rovnomalar yordamida esa tarbiyachi va ota-onalarning ekologik bilim va ko‘nikmalari, shuningdek, ularning amaliy faoliyatdagi ishtiroki baholandi.

Pedagogik tajriba jarayonida ekologik tarbiyani takomillashtirishga qaratilgan turli mashg‘ulotlar, ekologik o‘yinlar, kuzatishlar, sayrlar hamda amaliy faoliyatlar tashkil etildi va ularning samaradorligi sinovdan o‘tkazildi. Ushbu jarayonda bolalarda tabiatga qiziqishning ortishi, ekologik tasavvurlar kengayishi hamda amaliy ko‘nikmalar shakllanishi kuzatildi.

Olingan natijalar tahlil qilinib, qiyosiy yondashuv asosida umumlashtirildi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, ekologik tarbiyani samarali tashkil etishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi, amaliy faoliyatga asoslangan yondashuv hamda hissiy-emotsional ta’sirning uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu tariqa, mazkur tadqiqot metodologiyasi ekologik tarbiyani takomillashtirishda kompleks, tizimli va amaliy yondashuv zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

TADQIQOT NATIJALARI

Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish jarayonida qo‘llanilgan pedagogik usullar va yondashuvlarning samaradorligini aniqlashga qaratildi. O‘tkazilgan kuzatishlar, suhbatlar, so‘rovnomalar va pedagogik tajribalar natijalari shuni ko‘rsatdiki, ekologik tarbiyani tizimli va izchil tashkil etish bolalarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabat, ekologik tasavvurlar va amaliy ko‘nikmalarning shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, bolalar bilan muntazam ravishda tashkil etilgan ekologik mashg'ulotlar, tabiatni kuzatish, sayrlar va amaliy faoliyatlar ularning qiziqishini oshiradi hamda ekologik bilimlarni tezroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Ayniqsa, ko'rgazmali vositalar va o'yin texnologiyalaridan foydalanish bolalarning diqqatini jamlash, xotirasini mustahkamlash va ekologik tushunchalarni chuqurroq anglashiga xizmat qiladi.

Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi kuchli bo'lgan guruhlarda bolalarning ekologik madaniyati yuqori darajada shakllangan. Bunday bolalar tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lib, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, atrof-muhitni toza saqlash kabi ko'nikmalarni amalda qo'llay oladilar. Aksincha, hamkorlik sust bo'lgan holatlarda ekologik bilimlar yuzaki shakllanganligi va amaliy ko'nikmalar yetarli darajada rivojlanmaganligi kuzatildi.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, tarbiyachilarning aksariyati ekologik tarbiyani samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhimligini ta'kidlagan bo'lsa-da, ularni amaliyotda qo'llash darajasi turlicha ekanligi aniqlandi. Ota-onalarning bir qismi esa ekologik tarbiya jarayonida faol ishtirok etayotgan bo'lsa, ayrimlari bu jarayonga yetarli darajada jalb etilmagan.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirishda quyidagi omillar muhim ekanligini tasdiqladi: zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, o'yin va amaliy faoliyatni kuchaytirish, tabiatni kuzatishga asoslangan mashg'ulotlarni ko'paytirish hamda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligini tizimli yo'lga qo'yish. Ushbu omillar birgalikda qo'llanilganda bolalarda ekologik ong, ekologik madaniyat va tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabat samarali shakllanadi.

Tahlillar

Mazkur tadqiqot doirasida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish jarayoni chuqur tahlil qilindi va olingan natijalar pedagogik hamda psixologik jihatdan baholandi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki,

ekologik tarbiya samaradorligi eng avvalo uning tizimli, izchil va amaliy faoliyatga asoslangan holda tashkil etilishiga bog‘liqdir.

Kuzatishlar natijasida aniqlanishicha, bolalarda ekologik tasavvurlar ko‘proq bevosita tabiat bilan muloqot jarayonida shakllanadi. Tabiatni kuzatish, sayrlar, gul ekish, hayvonlarni parvarish qilish kabi amaliy faoliyatlar bolalarda qiziqish uyg‘otib, ekologik bilimlarning mustahkam o‘zlashtirilishiga xizmat qiladi. Aksincha, faqat og‘zaki tushuntirishga asoslangan mashg‘ulotlar bolalarda barqaror ekologik tasavvurlarni shakllantirishda yetarli samara bermasligi kuzatildi.

Suhbat va so‘rovnoma natijalari tahlili shuni ko‘rsatdiki, tarbiyachilar ekologik tarbiyani tashkil etishda o‘yin texnologiyalari, ko‘rgazmali vositalar va amaliy mashg‘ulotlarning ahamiyatini yuqori baholaydilar, biroq ularni muntazam va tizimli qo‘llashda ayrim qiyinchiliklar mavjud. Ota-onalar esa ekologik tarbiyaning muhimligini anglasalar-da, bolalar bilan birgalikdagi ekologik faoliyatni har doim ham yetarli darajada amalga oshirmaydilar.

Pedagogik tajriba jarayonida tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi kuchaytirilgan guruhlarda bolalarning ekologik madaniyati sezilarli darajada rivojlangani aniqlandi. Bunday guruhlarda bolalar tabiatga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo‘lib, atrof-muhitni asrash, tozalikni saqlash va o‘simlik hamda hayvonlarga g‘amxo‘rlik qilish ko‘nikmalarini faol namoyon etdilar.

Shuningdek, tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ekologik tarbiya jarayonida hissiy-emotsional ta’sir katta ahamiyatga ega. Tabiat go‘zalligini kuzatish, jonli obyektlar bilan ishlash bolalarda ijobiy hissiyotlarni kuchaytiradi va ekologik qadriyatlarning shakllanishiga yordam beradi. Bu esa ekologik tarbiyaning nafaqat bilim berish, balki shaxsiy munosabat va qadriyatlarni shakllantirish jarayoni ekanligini tasdiqlaydi.

Umumiy tahlil natijalariga ko‘ra, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhimligi aniqlandi: amaliy faoliyatni kuchaytirish, o‘yin texnologiyalaridan keng foydalanish, kuzatish va

tajriba usullarini ko‘paytirish hamda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligini tizimli yo‘lga qo‘yish. Ushbu omillar uyg‘unligi ekologik tarbiya samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSALAR

Mazkur tadqiqot natijalari asosida maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish yo‘llari chuqur o‘rganildi va quyidagi xulosalarga kelindi.

Avvalo, ekologik tarbiya maktabgacha yosh davridan boshlanishi zarurligi aniqlandi, chunki aynan shu davrda bolalarda tabiatga nisbatan dastlabki tasavvurlar, hissiy munosabat va ekologik qadriyatlar shakllanadi. Bu jarayonda bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish ekologik tarbiyaning samaradorligini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ekologik bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishda amaliy faoliyatlar — tabiatni kuzatish, sayrlar, gul ekish, hayvonlarni parvarish qilish — eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu faoliyatlar bolalarda ekologik tasavvurlarni mustahkamlash bilan birga, tabiatga nisbatan mehr va mas‘uliyat hissini rivojlantiradi.

Shuningdek, o‘yin texnologiyalari va ko‘rgazmali vositalardan foydalanish bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirib, ekologik tushunchalarni tez va samarali o‘zlashtirishga yordam berishi aniqlandi. Hissiy-emotsional ta‘sir esa ekologik tarbiyaning asosiy psixologik omillaridan biri sifatida namoyon bo‘ldi.

Eng muhim xulosalardan biri shuki, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi ekologik tarbiyani takomillashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Hamkorlik kuchli bo‘lgan guruhlarda bolalarning ekologik madaniyati va amaliy ko‘nikmalari sezilarli darajada yuqori ekanligi kuzatildi.

Umuman olganda, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ekologik tarbiyani takomillashtirish tizimli, uzluksiz va hamkorlikka asoslangan yondashuvni talab qiladi. Ushbu yondashuv bolalarda ekologik ong, ekologik madaniyat va tabiatga

nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi hamda kelajak avlodning barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
3. Karimova V.M. **Psixologiya**. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
4. Mahmudov N. **Pedagogika nazariyasi va tarixi**. – Toshkent: Fan, 2017.
5. Yusupov E. **Ekologik tarbiya asoslari**. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
6. G'oziev E.G. **Umumiy psixologiya**. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
7. Otaboyeva N. **Maktabgacha ta'lim pedagogikasi**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
8. Davletshin M.G. **Yosh davrlari psixologiyasi**. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
9. UNESCO. **Early Childhood Education and Sustainable Development**. – Paris, 2021.
10. UNICEF. **Environmental Education in Early Childhood**. – New York, 2020.
11. Barkovskaya L. **Ecological Education in Preschool Age**. – Moscow: Education, 2018.
12. Sobirova D. **Maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish**. – Toshkent, 2022.